

4. Fidler B. School leadership: some key ideas / B. Fidler // School Leadership and Management. – 1997. – № 17 (1). – P. 23–37.
5. Gunter H. (2001), Leaders and Leadership in Education / H. Gunter. – London, Paul Chapman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: books.google.com.ua/books?isbn=0826464556...
6. Horth D. Innovation Leadership / Horth D., Buchner D. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ccl.org/leadership/.../InnovationLeadership.pdf.
7. Leithwood K. (1992), The move towards transformational leadership / K. Leithwood // Educational Leadership, 49(5), 8–9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ascd.org/.../el_199202_leithwood.pdf.
8. Leithwood K. School leadership in the context of accountability policies / K. Leithwood // International Journal of Leadership in Education. – 2001. – № 4(3). – P. 217–35.
9. Riley R/ Profiles in Leadership. Innovative Approaches to Transforming the American High School / [Riley R., Gates M.F., Gregorian V., Kop W., Smith A., Tirozzi G.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.all4ed.org.
10. School Leadership: Concepts and Evidence 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dera.ioe.ac.uk/.../dok217-eng-School_Leadership.pdf.
11. Southworth G. (2002), Instructional leadership in schools: reflections and empirical evidence / G. Southworth // School Leadership and Management, 22 (1), 73–92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : citeseerx.ist.psu.edu/.../download?doi...
12. West-Burnham J. Leadership for learning: reengineering 'mind sets' / J. West-Burnham // School Leadership and Management. – 1997. – № 17(2). – P. 231–243.
13. Yukl G. A. (2002) Leadership in Organizations, Fifth Edition / G. A. Yukl. – Upper Saddle River, NJ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oppapers.com/.../yukl-page1.html.

Анотація

У.В.Лыстопад

Иновационное лидерство в контексте зарубежных моделей руководства

В статье конкретизирована роль руководства и управления в обеспечении инновационной деятельности организации, систематизированы и охарактеризованы зарубежные модели руководства, определены ключевые признаки инновационного лидерства, представлены возможности эффективного использования положений зарубежной теории управления в инновационной деятельности отечественных образовательных учреждений.

Ключевые слова: инновационное развитие, руководство, управление, администрирование, модели руководства, инновационное лидерство, инновационное мышление, инновационная деятельность

Summary

O.V.Lystopad

Innovative Leadership within the Context of Foreign Models of Management

The role of guidance and management in securing innovative activity of an organization is concretized in the article, foreign models of management are systematized and characterized, key indicators of innovative leadership are determined, possibilities of effective usage of regulations of foreign theory of management in innovative activity of home educational institutions are offered.

Key words: innovative development, leadership, management, administration, leadership models, innovative leadership, innovative thinking, innovative activity.

Дата надходження статті: „2” березня 2012 р.

УДК 37.033:504

О.В.ЛІВШУН,

викладач

(м.Хмельницький)

Екологічна відповідальність як складова формування професійної готовності майбутнього вчителя

В статті досліджено значення екологічної відповідальності як одного із основних параметрів формування професійної готовності майбутнього вчителя технології. Визначено поняття професійної готовності та професійної придатності майбутнього вчителя. Також проаналізовано необхідність та важливість екології як науки для суспільства в цілому.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, професійна придатність, екологія, екологічна відповідальність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Інтеграційні процеси, що відбуваються сьогодні в українській освіті, ставлять перед вітчизняною педагогікою нові проблеми. Зокрема, реалізація нових завдань вимагає відповідного удосконалення фахової підготовки майбутніх учителів. Однією з важливих проблем, котрі мають бути вирішені сьогодні, є формування професійної готовності майбутніх учителів. Сучасна школа потребує кваліфікованого педагога відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного, компетентного, який вільно володіє своєю професією та орієнтується в

суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зросту, соціальної та професійної мобільності. Сьогоднішні вчителі відверто заявляють про свою неготовність задовольняти сучасні вимоги та потреби суспільства щодо діяльності педагогів. Професійна діяльність майбутнього вчителя базується на його підготовці як високопрофесійного фахівця, котрий ознайомлений з сучасними світовими вимогами до навчально-виховного процесу школи, підготовлений до організації навчальної діяльності школярів як педагогічної взаємодії, що спрямована на розвиток кожної особистості, її підготовку до розв'язання різноманітних завдань.

Професійно обумовлені вимоги до вчителя в педагогіці виражаються термінами „професійна придатність” і „професійна готовність”. Під професійною придатністю розуміють сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії. Під професійною готовністю – психологічну, психофізіологічну, фізичну готовність (тобто професійну придатність) та науково-теоретичну і практичну підготовку педагога. В останні роки зросла кількість наукових розробок, пов'язаних із формуванням професійної готовності майбутнього вчителя.

Таким чином, розглянувши загальнотеоретичні аспекти підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя технології, нами були визначені такі параметри формування професійної готовності: екологічна відповідальність; креативність (інноваційність); адаптивність та рефлексивність; емпатійність; аутопсихологічна компетентність; організаторські якості; комунікативні якості. На нашу думку, особливу увагу під час формування професійної готовності майбутнього вчителя технології слід приділити такому параметру як екологічна відповідальність.

Вперше термін „екологія” (від грец. „ойкос” – житло, місцеперебування та „логос” – наука) запропонував у 1866 р. німецький дослідник природи Е.Геккель, однак формування екології як науки почалося в ХХ ст. й триває досі. Сучасна екологія – це системна наука, що має багатоярусну конструкцію, в якій кожен із поверхів спирається на безліч традиційних дисциплін (М.М.Мойсеев). Специфіка сучасної екології полягає в тому, що вона із суто біологічної науки перетворилася на цілий цикл знань, увібравши в себе розділи географії, геології, хімії, фізики, соціології, теорії культури, економіки й навіть теології (М.Ф.Реймерс) [11]. Сучасна екологія – це одна з головних фундаментальних наук про взаємовідносини живої й неживої природи, нова філософія людства, що перебуває в стадії формування. Це наука про середовище нашого проживання, його живі й неживі компоненти, їхній взаємозв'язок, що формує умови життя та розвитку всіх екосистем. Це наука про узгодження Стратегії Природи й Стратегії Людини, що має базуватися на ідеях самообмеження й самозбереження, розумної коеволюції техносфери й біосфери.

Екологічна діяльність нині – обов'язкова, а здебільшого – одна з основних складових будь-якої сфери людської діяльності: промислового виробництва, енергетики, сільського й лісового господарства, транспорту, наукових досліджень, військової справи, культури, релігії та ін. Усі рішення, пов'язані з використанням природних чи людських ресурсів, із втручанням у процеси життєдіяльності біосфери, слід приймати з урахуванням найближчих і віддалених наслідків [11].

Свідоме засвоєння майбутнім учителем технології положень екологічної відповідальності є необхідною умовою якісного оволодіння ним у ВНЗ дисциплінами агровиробничого профілю в процесі формування його професійної готовності, фактором його духовного зростання. Сформованість екологічної відповідальності у майбутнього вчителя технології – це запорука якісного формування ним у процесі власної професійно-педагогічної діяльності відповідального ставлення до землі та природи в Україні в учнів як середньої школи, так і професійної (у контексті їх екологічної відповідальності за загальний стан довкілля в державі та в умовах локальної екосистеми їх життєдіяльності). При практичному викладанні агровиробничих дисциплін в умовах професійної школи в Україні актуальною задачею вчителя технології є формування в студентів (учнів ПТНЗ), на основі теоретичних і практичних навчальних процедур, фахово усвідомленої екологічної відповідальності за професійну діяльність на землі (дотримання правил і культури землекористування та науково-обґрунтованих норм агротехнологій як засіб збереження та забезпечення родючості землі, запобігання її виснаженню, як інструмент регуляції ступеню екологічного тиску на довкілля; екологічна безпечність застосування агротехніки; обов'язковість виконання в агровиробництві правил утилізації екологічно-небезпечних речовин та ін.). Реалізація таких завдань можлива лише за умови сформованості високого рівня екологічної відповідальності у самого майбутнього вчителя технології під час його навчання у ВНЗ.

Формулювання цілей статті... **Метою статті** є дослідження феномена „екологічна відповідальність” як одного із головних компонентів формування професійної готовності майбутнього вчителя технології.

Виклад основного матеріалу... Зважаючи на те, що у нинішній час екологічні проблеми та їх наслідки мають надзвичайну гостроту як у світі, так і в Україні, й виявляють тенденцію до подальшого загострення, вважаємо, що проблема формування екологічної відповідальності як важливої риси сучасної людини та обов'язкової професійної характеристики педагога (вчителя технології) є

надзвичайно актуальною. Оскільки окремий розгляд поняття „екологічна відповідальність” як структурного елемента професійної готовності вчителя технології при вивченні дисциплін агровиробничого профілю є практично невисвітленим, розглянемо в рамках нашої роботи це питання більш докладно порівняно з іншими елементами структури професійної готовності викладача технології.

Розвиток екологічної відповідальності як параметра професійної готовності майбутнього вчителя технології при вивченні агровиробничих дисциплін забезпечує формування в нього здатності до активного пошуку шляхів захисту навколишнього середовища, запобігання створенню кризового стану в довкіллі в умовах агровиробництва та професійно-усвідомлене формування засад екологічної відповідальності у своїх учнів у ході власної професійно-педагогічної діяльності.

Сучасною наукою поняття „екологічна відповідальність” визначається на основі критеріальної бази науки екології – науки про взаємодію між живими організмами і середовищем їх проживання та закономірності взаємодії природи й суспільства. Фаховою „Екологічною енциклопедією” екологічна відповідальність визначається як „складова громадянської відповідальності, інструмент стримування і запобігання екологічним правопорушенням. Складається з наукових і практичних знань та розуміння екологічної взаємодії суспільства і природи, економічних нормативів і правил, що регулюють відносини людини у біосфері, та усвідомлення необхідності їх додержання і виконання. Передбачає особисту відповідальність за стан довкілля, існування та функціонування суспільства в ньому, розроблення природоохоронних заходів і безпосередню участь у здійсненні їх, а також систему заходів, пов'язаних із цілеспрямованим впливом особистості та суспільства на природу, окремі її об'єкти з метою відвернути, мінімізувати або ліквідувати негативні наслідки життєдіяльності. Включає основні принципи, норми і напрямки діяльності суб'єкта (особистості) та держави щодо гарантування екологічної безпеки, екологічної збалансованості природних угруповань, екосистем” [1]. Відзначимо, що складна структура базового визначення екологічної відповідальності вказує на інтегративний характер зазначеної понятійної категорії, що визначає необхідність її характеристикації з точки зору комплексу наук різних сфер діяльності.

Аналіз наукової літератури свідчить, що дослідниками поняття „екологічна відповідальність” розглядається на основі багатьох підходів – правового, економічного, науково-прикладного, філософського, етико-духовного, соціологічного, психологічного, педагогічного тощо [2]. Такий комплексний підхід до екологічної відповідальності можемо пояснити тим, що це поняття постає важливим складовим елементом екологічних наук та екологічно-спрямованого світосприйняття сучасної людини. Поняття екологічної відповідальності характеризує як природничі й біологічні аспекти функціонування навколишнього середовища та людини в ньому, так і їх взаємодію з економічними, технічними, соціальними та духовно-особистісними факторами життєдіяльності та розвитку суспільства.

У загальному соціологічному розумінні, як відзначають М.М.Бринчук, Н.М.Заверуха, Н.В.Лисенко, К.А.Рябець та ін., екологічна відповідальність – це відповідальність держави, суспільства, людини перед суспільством, сьогодишніми та майбутніми поколіннями людей, перед конкретною людиною і природокористувачем [3]. З такої точки зору екологічна відповідальність виражає нормативні особливості правової, економічної, технічної та соціальної взаємодії суспільства (і людини, як його члена) та довкілля.

Звернемо увагу, що при правовому підході вирізняють дві форми екологічної відповідальності – економічну та юридичну. Підставою еколога-економічної відповідальності вважається факт заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу правомірною діяльністю (наприклад, викиди забруднюючих речовин у межах дозволеного), тоді як юридична (еколога-правова) відповідальність ґрунтується на факті правопорушення в екологічній сфері [4]. Як зауважує О.Сурілова, форма еколога-правової відповідальності визначається як відповідальність за наслідки нераціонального, навіть злочинного, природокористування і виражається в порушенні норм і правил охорони довкілля та раціонального природокористування [5].

Аналізуючи філософський, етико-духовний, психологічний і педагогічний підходи стосовно категорії екологічної відповідальності [2], можемо визначити, що це поняття розглядається як системна особистісна риса (якість) людини, що набувається в процесі її розвитку на основі інформаційно-освітніх і діяльнісних впливів екологічної спрямованості та характеризує стан духовності й моральної свідомості людини. Як наголошують М.М.Бринчук, Н.В.Лисенко, В.І.Медведев та ін., екологічна відповідальність розвивається на формувальній освітньо-виховній основі педагогічних і психологічних процесів системи екологічної освіти [3], при цьому також відзначається важливе педагогічне значення практичної участі в природоохоронних заходах [6].

Зауважимо, що з точки зору особистісного підходу, в педагогіці та психології поняття „екологічна відповідальність” неможливо розглядати без сутнісного розуміння категорії „відповідальність”. Як відзначає О.М.Степанов, відповідальність – це внутрішня саморегуляція і самодетермінація зрілої

особистості, опосередкована ціннісними орієнтаціями, яка виявляється в усвідомленні людиною причин здійснюваних вчинків і їх наслідків та в контролі своєї здатності бути причиною змін у навколишньому світі і власному житті [7]. Взагалі ж у категорії „відповідальність” вирізняють зовнішні форми контролю суб’єкта, що забезпечують покладання відповідальності за результати його діяльності (підзвітність, карність) і внутрішні форми саморегуляції його діяльності (почуття відповідальності, почуття обов’язку) [8].

Аналіз свідчить, що в основі спільного підходу педагогіки та психології до розгляду категорії відповідальності є її визначення системною особистісною рисою (якістю) людини (І.А.Гамула, М.В.Савчин та ін. [8]). При цьому необхідно підкреслити, що, завдяки сформованості відповідальності, у людини значно підвищується здатність до усвідомлення віддалених наслідків власних вчинків, у неї розвивається висока чутливість до моральних ситуацій. Спільність фахової педагогіко-психологічної позиції також полягає в тому, що відповідальність особистості перед суспільством характеризується свідомим дотриманням моральних принципів і прийнятих правових норм. Як риса особистості, відповідальність формується у спільній діяльності з іншими людьми як результат засвоєння соціальних цінностей, норм і правил поведінки.

На основі такого розуміння сутності свідомої відповідальної поведінки людини, на сучасному етапі екологічна відповідальність виражає усвідомлення особистості (й суспільства в цілому) щодо наявності гострої екологічної загрози для прогресу Людства та його майбутнього.

Як свідчать чисельні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців [3], стан біосфери нашої планети – навколишнього середовища для існування людини, внаслідок інтенсивного антропогенного впливу на природу Землі – характеризується інтенсифікацією проявів глобальної екологічної кризи.

Проблема посилення екологічної загрози розвитку Людства визнається світовою спільнотою у зв’язку із тим, що в до-індустріальну, індустріальну та постіндустріальну епохи загальною характеристикою сфери взаємодії суспільства (Людини) та довкілля було і залишається споживацьке безвідповідальне ставлення до природи. Потенціал природи, який є єдиним джерелом ресурсів для людської цивілізації на Землі, внаслідок його інтенсивного споживання Людиною нині має тенденцію до значного зменшення. Темпи діяльності людини щодо вилучення ресурсів з природи та накопичення в довкіллі відходів людської цивілізації вже значно перевищують природні можливості біосфери відтворити спожиті Людиною ресурси та безпечно переробити утворені відходи. У зв’язку з цим незворотно порушуються умови рівноваги в функціонуванні глобальної екосистеми Землі.

За визнанням фахівців ООН та науковців багатьох країн, констатують М.М.Бринчук, Г.Йонас, А.Тетіор та ін., людство увійшло в період такого перевищення з 1986 року і живе понад ті екологічні можливості, які може дати наша планета. Безвідповідальне споживацьке ставлення людини до природи призводить до порушення природно-екологічного балансу в масштабах планети і, як внаслідок, – до глобального потепління клімату, забруднення атмосфери та гідросфери, лавиноподібного накопичення небезпечних для життя відходів, втрати придатних для агровиробництва земель, загострення проблеми продовольства та чистої питної води й інших проявів екологічної кризи [3]. Таким чином, зазначає А.Тетіор, вже за 10 років, у період 1986-1996 років, у світі було використано на 15% більше ресурсів, ніж планета зуміла створити та переробити. Така ситуація і є елементом та проявом глобальної екологічної кризи, що ставить під загрозу майбутнє Людства, долю його майбутніх поколінь [8].

Усвідомивши масштаби навислої екологічної загрози, усі країни світу в рамках ООН, на основі позиції відповідальності перед майбутнім, зуміли узгодити спільний підхід щодо принципів розвитку людської цивілізації. На їх основі Декларація з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) визначила, що розвиток повинен задовольняти потреби нинішнього часу, АЛЕ [виокремлено нами – Л.О.] не ставити під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Згідно Принципу 4 Декларації (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) [9] констатується, що для того, щоб домогтися усталеного розвитку людського суспільства, охорона навколишнього середовища повинна стати невіддільною частиною процесу розвитку і не може розглядатися у відриві від нього [9].

Це можливо, як було задекларовано з трибуни ООН, лише при розвитку екологічної відповідальності на новому екологічному світогляді, новій екологічній моралі, на усвідомленні кожною людиною своєї екологічної відповідальності як в загальнолюдському розумінні, так і з точки зору конкретної людини та фахівця у процесі конкретної повсякденної (професійної) діяльності [10].

Висновки... На основі зазначеної позиції світової спільноти завдання розвитку екологічної відповідальності постали як одні із важливих завдань розвитку кожної цивілізованої держави і є особливо актуальними для України. Сформованість екологічної відповідальності – необхідний акмеологічний інструмент забезпечення якісно нового рівня професійно-педагогічного та екологічного мислення майбутнього фахівця в процесі його підготовки в умовах ВНЗ. Усвідомлене засвоєння майбутнім вчителем технології рис екологічної відповідальності, як формувального параметра його

професійної готовності при вивченні дисциплін агровиробничого профілю, постає ефективним акмеологічним засобом підвищення якості його професійно-педагогічного навчання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Екологічна енциклопедія : у 3-х т. / редколегія: А. В. Толстоухов (гол. редактор) та ін. – К. : ТОВ „Центр екологічної освіти та інформації”, 2006. – Т.1: А – Е. – 2006. – 432 с.
2. Аткин Р. Этика экологической ответственности / Р. Аткин // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М. : Прогресс, 1990. – С. 203–257.
3. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) : учеб. / М. М. Бринчук. – М. : Юристъ, 1998. – 688 с.
4. Рябець К. А. Екологічне право України : навч. посіб. / К. А. Рябець. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 438 с.
5. Сурілова О. Актуальні питання екологічної відповідальності за порушення законодавства про використання і охорону надр / О. Сурілова // Право України. – 2001. – № 5. – С. 81–84.
6. Заверуха Н. М. Основи екології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Заверуха, В. В. Серебряков, Ю. А. Скиба. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 304 с.
7. Психологічна енциклопедія / [автор-упорядник О. М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
8. Тетиор А. Чем опасен день „промаха” Земли? / А. Тетиор // Зеленый мир. – 2010. – № 9–12. – С. 4.
9. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию (принята в Рио-де-Жанейро 14.06. 1992 г.) // Международное публичное право. Сборник документов. Т. 2. – М. : БЕК, 1996 – С. 135–138.
10. Гро Харлем Брундланд. Предисловие Председателя // Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР): пер. с англ. / под. ред. и с послесл. С. А. Евтеева и Р. А. Перелета. – М. : Прогресс, 1989. – С. 9–20.
11. Білявський Г. О. Основи екології : навч. посіб. / Г. О. Білявський. – К. : Либідь, 2006. – 408 с.

Аннотация

А.В.Лившун

Экологическая ответственность как составляющая формирования профессиональной готовности учителя технологии

В статье исследовано значение экологической ответственности как одного из основных параметров формирования профессиональной готовности учителя технологии. Определено понятие профессиональной готовности и профессиональной пригодности учителя. Также проанализирована необходимость и важность экологии как науки для общества в целом.

Ключевые слова: готовность, профессиональная готовность, профессиональная пригодность, экология, экологическая ответственность.

Summary

O.V.Livshun

Ecological Responsibility as a Component of Professional Preparedness Formation of Technology Teacher

The article studies the meaning of ecological responsibility as one of main features of forming professional preparedness of technology teacher. The notion of professional preparedness and professional aptitude has been defined. The necessity and importance of ecology as a science for the whole society has been analyzed as well.

Key words: preparedness, professional preparedness, professional aptitude, ecology, ecological responsibility.

Дата надходження статті: „22” березня 2012 р.

УДК 929–051Сухомлинський В.О.(477):165.742(045)

А.И.ЛЯЛИНА,

соискатель;

З.В.АНДРЕЕВА,

кандидат педагогических наук

(г.Симферополь, АР Крым)

Идеи гуманизма в педагогическом наследии В.А.Сухомлинского

Автором осуществлен анализ педагогического наследия В.А.Сухомлинского, выявлен вклад педагога в развитие гуманистического направления в педагогической науке. В статье раскрыт ряд новаторских идей, которые использовал В.А.Сухомлинский в воспитании гуманной личности.

Ключевые слова: гуманизм, воспитанник, сострадание, сочувствие, эмоциональная сфера, гуманистические идеи.

Постановка проблемы в общем виде... Совершенствование системы образования в Украине, использование педагогического наследия известных отечественных педагогов будет способствовать формированию гуманной личности на основах достижений украинской педагогики, истории, традиций и культуры народа.

В последнее время происходит смена многих ценностных ориентиров. Наблюдается снижение интереса школьников к участию в общественно-полезных делах, нередки конфликты, затрагивающие как межличностные отношения педагогов и детей, так и отношения в семье между родителями и детьми, а также между семьей и школой. Все это противоречит наметившейся в последнее время в